

ზეპირ-სიტყვაობის საფასით

იმერეთის მეფე

სოლომონ დიდი

გამოცემული „კვალის“ რედაქციის მიერ.

წიგნი პირველი

თფილისი

Тил. М. Д. Ротиніанца. სტამბა მ. დ. როტინიანცისა.

1895.

სოლომონ პირველი დიდი

იმერეთის მეფე

ზეპირ-გადმოცემული თანამედროვისაგან, რომელიც იყო სი-

კო კანდელაკის პაპა და ჩაწერილი მისი შვილი-შვილის სიკო

კანდელაკის მიერ.

ეს მეფე იყო ალექსანდრე მეფის ძე. თუმცა სამეფო ტახტი უფროს ძმას იოსებს ეკუთვნოდა, მაგრამ ვინაიდგან ხედავდა, რომ მისი უმცროსი ძმა სოლომონ უფრო სამეფო კაცი იყო, როგორც თვალ-ტანადობით, ეგრეთვე ძლიერებით და სიმარჯვით, ამის გამო იოსებმა მეფობა მას დაუთმო და თვითონ ბერად შედგა.

სოლომონი რომ სამეფო ტახტზე ავიდა, სულ თვრამეტი წლისა იყო. ამ დროს ოსმალეთის ჯარები იყო იმერეთში შამოსული და ციხე სიმაგრეებიც იმათ ეჭირათ: პირველი ფაშა მამედ-ალი კიკიანი ქუთაისის ციხეში იდგა დიდძალი ჯარით და მზრძანებელიც იყო დანარჩენი ფაშების. მეორე ფაშა უსეინ იდგა ბაღდადის ციხეში. მესამე ფაშა ახმედი შორაპნის ციხეში. მეოთხე ფაშა ალიბეგი იდგა ხრესილზე. თუმცა ამათ გამგეობაში არ იყო ჩვენი სა-

მეფო, მაგრამ ბეგარას კი ახდევინებდენ იმერეთის მეფეს რამდენიმე ათას ყურუმს. ამ დროს ცხოვრებდენ იმერეთის სამეფოში ორი თავადი: ერთი რაჭა-

- 4 -

ში, რომელსაც უწოდებდენ დიდ როსტომ ერისთავად და მეორე არგვეთში თვით მეფის დედის ძმა ლევან აბაშიძე. ამათ შემოიყვანეს თათრები ალექსანდრეს მეფობის დროს, გაუღეს ციხის კარები, დააბინავეს, დაასუსტეს ალექსანდრე მეფის ძლიერება და თვითონ მათი შემწეობით გავლენა მოიხვეჭეს. ახლაც სოლომონის გამეფების შემდეგ დაუახლოვდენ კიკიან ფაშას ძვირფასი საჩუქრების მირთმევით და ურჩევდენ, რომ ბაგრატიონის გვარი სრულიად მოესპო და მათთვის მიეცა მეფობა, ასე რომ ორ სამეფოდ გაეყო იმერეთი: ნახევარი ერთისათვის მიეცა და ნახევარი მეორესთვის. სამაგიეროთ პირდებოდენ იმერეთში მახმადიანობის შემოღებას. უნდა აეშენებიათ მეჩითები ქუთაის, ბაღდათს, შორაპანს, ხრესილზე, საჩინოს, ორპირს, კულაშს, ხონს, რაჭას ნიკოლოზ-წმინდის ტაძრის გვერდით, ონში და ამბრალებურში. კიკიანი ფაშა მოხარული იყო, მაგრამ თავის თავად ცოტა ჯარით შებმას ვერ ბედავდა, რადგანაც, როგორც თვით მეფე სოლომონს, ისე მის ძმას არჩილს დიდი ვაჟკაცობის სახელი ჰქონდათ დავარდნილი. მეფე სოლომონს თვალს უჭრიდა და ხალხი დარწმუნებული იყო, რომ ოთხი თვალი აქვსო. მართლადაც, პირდაპირ მისი შეხედვა და თვალის გამართვა, როგორც ზაფხულში მოწმენდილ ჰაერში მზის თვალის გამართვა, შეუძლებელი იყო. მის ძმა არჩილზე კი ამას ამბობდენ: მისმა მადლმა, წმინდა გიორგი სასწაულს გარდა სი-

- 5 -

მარჯვით ვერ აჯობებსო. ეს არჩილი იყო ძლიერ ახოვანი, ხმელი მაგრამ ძვლები ჰქონდა სხვილი და მოგრძო. ამისი ხმლის ხმარება სამაგალითო და საარაკო იყო, ცოლად ყავდა ქართლ-კახეთის მეფის ირაკლის ქალი. აი, მიზეზი, თუ რატომ ვერ ბედავდა კიკიანი ფაშა ციხეებიდან გამოსვლას და მეფესთან ბრძოლას თავის თავად სანამ ხვანთქარს არ აცნობა ყველაფერი და არ თხოვა ჯარების დასქელება. ხონთქარმა აუთქვა და ამისა შემდეგ კიდევ უფრო გათამამდენ, როგორც ფაშები, ისე მათი ჯარის კაცებიც და აღარაფრად აგდებდენ მეფეს. ერთ აღდგომა დილას თათრის ჯარის კაცი შევიდა მეფის სამზარეულოში, მეფისთვის მომზადებულ სასაუზმოდ ცხვარს ააგლიჯა ბეჭი, იქვე შეჭამა და წავიდა უშიშრად. სასახლის გამგემ სხვა ცხვრის კეთება დააწყე-

ბინა და აცნობა სახლბუცესს პაპუნა წერეთელს ეს გარემოება. წერეთელი შეწუხდა, მაგრამ რას იქმოდა. მოხსენება ვერ გაუბედა მეფეს. მხოლოდ ქათალიკოსი და დიდებული კარის კაცები მეფესთან მისალოცავად მიმავალნი შეაჩერა, რომ დრო გაგრძელებულიყო და მანამდის მოესწროთ სხვა ცხვრის გაკეთება. მეფეს რომ საუზმე დაუგვიანდა, ვეზირს თამაზა მესხს უბრძანა: სად არიან ჩემი დარბაისლები, რომ ვეღარა ვხედავ, ან ქათალიკოსი რატომ არ მობრძანდა, რომ სუფრა მიკურთხოს და ან პაპუნა წერეთელი საუზმეს რათ მიგვიანებს, რომ გავიხსნილოთო. თამაზამ გამოტეხით მოახსენა ყველაფერი.

– 6 –

მეფე ისარ ნაკრავივით წამოვარდა ზეზე და დაიძახა: ამისთანა სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობიაო. ნულარც გამთენებია აღდგომა, თუ ისინი იმერეთიდან არ გავრეკე. მოითხოვა ცხენი, შეჯდა და ვარციხისაკენ გაემშურა, მე აქ ქუთაისში დასადგომი პირი აღარ მაქვსო. დიდებულები ზოგი თან წაყვენ და ზოგი გზაში დაეწიენ. მისვლის უმაღვე სარდლები დაიბარა: ციხის თავი ქაიხოსრო აგიაშვილი, ბერი წულუკიძე და გიორგი აბაშიძე. მეოთხე სარდალი კი პაპუნა წერეთელი თანვე ახლდა. ამ პაპუნას სამი ხელისუფლობა ეჭირა, ესე იგი იყო სახლბუცესი, უფროსი ვეზირი და იმავე დროს ცხენოსნის სარდალი.

სარდლები აღდგომის მეორე დღესვე გამოცხადდნენ. მეფემ უბრძანა ციხისთავს სარდალ აგიაშვილს ბაღდათის ციხეზე მიდგომა. თავის ძმას არჩილს და გიორგი აბაშიძეს შორაპნის ციხეზე ბრძოლა. ბერ წულუკიძეს და პაპუნა წერეთელს ხრესილზე ომი და თვითონაც იქ ყოფნა აირჩია, რადგანაც თათრის ჯარი იქ მომეტებული იყო და გაშლილი ალაგიც იყო. ქუთაისის ციხის აღება კი უბრძანა ფიცის კაცს და გაუგზავნა შემდეგი ბრძანება: „თავადს ბერ ლორთქიფანიძეს მეფე სოლომონ სიყვარულით მოგიკითხავ. ამასთანავე გიბრძანებ, რომ მიღებასათანავე ამა ბრძანებით წერილისა შეკრიბო ფიცის კაცნი თავადნი და აზნაურები, თავისი ყმებით და ისინიც, რომელნიც ჩემი სახასო ყმები არიან და ანუ ეკლესიისა. ვისაც იარაღის ხმარება შეეძლოს თავად-აზ-

– 7 –

ნაურობისაგან სუყველა და გლეხებისაგან მხოლოდ თვითო გამოიწვიე. შემოჰკარი ქუთაისის ციხე, დაამწყვდიეთ შიგ ოსმალეთის ჯარი, არავინ გამოუმვათ; ვინც გამოვიდეს და ქრისტიანობის მიღება განაცხადოს, ის დაკრძალეთ და შემდეგ ჩემთან მოიყვანეთ. მეფე იმერთა სოლომონ“. ამ გვარივე ბრძანე-

ბა გაუგზავნა მიქელამეს.

„თავად ზურაბ მიქელამეს სიყვარულით მოგიკითხავ და გიბრძანებ ახლავე შეკრიბე ჯარი, გამოაწყვე ყველა თავად-აზნაურნი და გლეხნი, საჩინოს სოფლიდან მთელი მთის მცხოვრებნი, ვიდრე გურიის საზღვრამდე; ვაკიდან: ორპირი, კულაში, ჯაგანი, გეზათი, მაედანი, ჯიხაიში ორივე სოფლები, გუბი და ეწერი კომლზე თვითო გლეხი გაიყვანე. თავად აზნაურს, რომელსაც იარაღის ხმარება შეეძლოს რამდენიც იყოს ოჯახში ნუ დატოვებ და შეკარი ფოთის გზა. სადაც გურიისა და ფოთის გზა შეერთდება იქ, ესე იგი ეკალ-მუხურში დაბინავდით. ოსმალოს ჯარი არც აქეთ მომავალი და არც იქეთ მიმავალი არ გაუშვათ, სრულებით გასწყვიტეთ. მეფე იმერეთისა სოლომონ“. ამ ბრძანების მიღებასათანავე ზურაბ მიქელამე მივიდა ორპირის ქალაქს და გაგზავნა კაცები ჯარების გამოსაწვევად. ამ დროს მოვიდნენ ახალგაზდა მიქელამეები, რომელნიც ჭალადიდს მაყრებად ყოფილიყვენ ქორწილში და გზაში შეყოლოდნენ თათრებს, იმერეთიდან ტყვეები რომ მიყავდათ სათათრეთში, მაგრამ წინააღმდეგობა ვერ გაე-

– 8 –

წიათ მეფის ხატრით. ახლა კი, როდესაც გაიგეს მეფის ბრძანება, გამოუდგენ, მოეწიენ ფოთთან, თათრები გასწყვიტეს და ტყვეები გამოიხსნეს. ეს გარემოება როსტომ ერისთავმა და ლევან აბაშიძემ სიჩქარით აცნობეს კივიან ფაფას. მან ცნობასათანავე გზის შეკვრამდის გაგზავნა ფოთში კაცი და დაიბარა ჯარები, მაგრამ ამ ჯარებს დახვდნენ ეკალ-მუხურში მიქელამეები, შეიქნა დიახ ფიცხელი ომი და სულ ცხვრის ფარასავით გადაყარეს თათრები რიონის წყალში. ფიცის კაცებმა ქუთაისის ციხე შამოკრეს. მეფის სურვილი იყო, რომ თათრებთან ომი ყოველს ადგილს ერთსა და იმავე დღეს, რაც შეიძლება, სიჩქარით დაწყებულიყო, მაგრამ პაპუნა წერეთელმა მოუშალა და ურჩია, როსტომ ერისთავთან წასვლა, და იმასთან მოლაპარაკება. ამ რჩევაზე დათანხმდა მეფე და მოულოდნელად მიბრძანდა ბარაკონს ერისთვისას. როსტომი იმ დროს საღალატოთ ემზადებოდა, უნდოდა, რომ ლევან აბაშიძესთან ერთად თათრებს მიხმარებოდა და რასაკვირველია მეფის მიბრძანება სასიამოვნოდ არ დაურჩა. იმ ღამეს სასტუმროში მიიღო, თვითონ არ ნახა მეფე, ბოდიში მოითხოვა, ავათ ვარო. ვახშამი დიახ საკადრისი მოუშნადა. სხვათა შორის ირემიც დაუკლა და ჭამის გათავებამდის, როგორც მეფის სადღეგრძელოზე, აგრეთვე დროგამოშვებით ზარბაზანს ისროდნენ ციხიდან. ორივე კარებზე ოსმალების წესით ორმოც-ორმოცი კაცი ხელ ჯოხიანები იდგენ უიარაღოთ და ჭა-

მის გათავების შემდეგ შეიარაღებულნი გათენებამდის. დილას, მეფის პირის დაბანის შემდეგ, გავიდა როსტომ მეფის სანახავად განძრახ მოურიდლად და თავხედათ: ახალუხზე ტოლომო წამოსხმული, წითელი ჯამფასის ნიფხვით და ქოშებით. მეფემ ეს არაფრად შეიმჩნია „როგორც გიჭირდეს ისე გიღირდესო“, თქვა თავის გუნებაში და ჩვეულებრივ მოკითხვის შემდეგ საქმეზე დაუწყო ლაპარაკი და თხოვა, რომ თავისი რაჭველებით ხრესილზე მოსულიყო და მოხმარებოდა. ერისთავი დიდი მორჩილებით დაეთანხმა, აღუთქვა ოთხი ათასი კაცის გამოწვევა. გაგზავნა ყოველი მხრით მისი შვილები ჯარის გამოსაწვევად: რაჭაში და ოსეთში კუდაროს და თხოვა მეფესაც მასთან დარჩენა, სანამდის ჯარი სულ არ შეგროვდებოდა.

გამოწვეული ჯარები წვრილ-წვრილად იკრიბებოდნენ ბარაკონში ერისთვის დიდ ეზოში. მეფე დიდს შექცევაში ყავს, დალაობით ყოველ დღე ყაბახზე სროლა არის, სადამოობით ჯირითი და სადილ-ვახშამზე ზარბაზნის სროლა. მეფე გაკვირვებულია ამ კაცის ცხოვრებაზე და პაპუნას უბრძანებს: მადლობა ღმერთს, გურიელსა და დადიანს გარდა კიდე მყოფია დიდებული ქვეშევრდომებიო. ამ ყოფაში იყვენ რამდენიმე დღე, რომ მესამე დღეს ორმა კაცმა ცხენი მოაჭენა ხიდისკარიდან, მივიდნენ პირდაპირ ერისთავთან და აცნობეს: ნაქერალას მთაზე თათრის ჯარი ამოვიდა და შაორის მდინარეზე დაბინავდაო.

როგორც გავიგეთ ხრესილზე მდგომის ჯარის ოცდაათი ათასისაგან ნახევარი აქეთ წამოსულაო. ეს ლაპარაკი მაღალი ხმით იყო. მეფემ მოკრა ყური და უბრძანა ერისთავს, რა ამბავი არისო. ერისთავმა მოახსენა: რაჭაში მტერი შამოგვსევიაო და აოხრებას მიპირებსო, მაგრამ მადლობა უფალს, რომ მეც მომზადებული ვარ, იმას რაჭაში არ შამოუშვებ, ნაქერალაზე გადმოვყრი და მერე თქვენ მოგეშველებითო. ახლა კი წაბრძანდით, დროს ნულარ კარგავთო. მეფემ მაღლი უბრძანა და დაიმედებული გამობრუნდა. თათრების ჯარების შესვლა რაჭაში თურმე გამოგონებული იყო ერისთავისაგან. მეფე მოატყუა და დროც დააკარგვია, რომ მანამდი ხრესილზე თათრებისათვის მეფის განზრახვა ეცნობებია. რაჭიდან გამობრუნებულ მეფეს სიმონეთში სარდალი ბერი წულუკიძე დაუხვდა დიდი ჯარით. მეფემ ჯარი დალოცა და გასამხნევებელი სიტყვები უბრძანა: ჩემო იმერლებო! მტრები ჩვენზე ბევრათ მეტია, მაგრამ

ნუ შეშინდებით. დღეს მარტო ჩვენ არა ვართ მეომარნი, არამედ ჩვენთანა არს ძალი იესო მაცხოვრისა. დღეს ეჭირვება ქრისტიანობას გამოხსნა. შესწირეთ თავი თქვენი ქრისტეს სარწმუნოებას, გამხნევდით შვილებო! გამხნევდით. მეც თქვენთან ვიქნები, არც ჭირში და არც ლხინში არ მიგატოვებთ და ღმერთი იქნება ჩვენი შემწე. ეს რომ თქვა ჯარის დაწყობაც ბრძანა. გამოვიდა კერძოთი ცხენის ჯარის სარდალი პაპუნა წერეთელი და დააწყო ცხე-

- 11 -

ნოსნის ჯარი. გამოვიდა ბერი წულუკიძე სარდალი ქვეითის ჯარისა და დააწყო ქვეითი ჯარი. შედგა სულ ქვეითის და ცხენოსნის ჯარი თერთმეტი ათასი. მეფემ გამოთხოვა პაპუნას ნახევარი ცხენოსნის ჯარიდან. უბრძანა: თუმცა შენ ხარ ყოველ ომში მემარჯვენე, მაგრამ ხვალ მე უნდა ვიქნეო. იმ ღამეს მტერზე ახლოს მივიდენ. მეფეს არ უძინია, მთელი ღამე დაჩოქილი ლოცულობდა. ბრძოლის წინად ბრძანა ღვინის მიტანა, აივსო აზარფეშა და თქვა: დიდება ღმერთსა! ღმერთო გაუმარჯვე ჩემს ჯარს, საქრისტიანოს გამოხსნისათვის მსხვერპლად გამზადე-

ბულს. დაცალა და გადასცა პაპუნა წერეთელს. წერეთელმა თაყვანისცემით ჩამოართვა სასასმო. აავსო და დაილოცა: ღმერთო უსმინე და გაუმარჯვე ბატონ მეფე სოლომონსო. წერეთელმა ბერ წულუკიძეს გადაუღია და იმანაც ჯარი შეავედრა წმინდა გიორგის. მოემზადენ საომრად, პირველ მამლის ყივილ-

ზედ მიადგა ბერი წულუკიძე საიდანაც მარჯვე ადგილი იყო. დაკრეს საომარი ბუკი და ნაფირი. მეფემ მარჯვნივ შეუტია და პაპუნამ მარცხნივ. შეიქნა დიდი ფიცხელი ომი. გათენებამდე ძლევა არც ერთ მხარეს არ რჩება, რომ გათენდა დაინახეს, რომ მეფე შევარდნილა შიგ შუა გულ ჯარში და ხმალი ამოღებული ეძებს, უყივის და იწვევს დავლურში ალი ფაშას. ამასობაში ბერმა წულუკიძემ და პაპუნა წერეთელმა შემოამტვრიეს საფრები. თათრის ჯა-

- 12 -

რი გაქცევას აპირებს, მაგრამ ლევან აბაშიძე თავის ჯარით ამხნევებს მათ.

მეფემ დაინახა ფაშა, შეჭყივლა თათრულად: აიყარე იარაღი და ან მარჯვედ დამხვდიო! ფაშა მეფის დანახვაზე ისე შეშინდა რომ, როგორც იყო ნახევრამდის ხმალი ძლივს ამოიღო. ომის დროს საოცარი რამ სანახავი იყო ბატონი მეფე. მიიგდო ცხენი და როგორც ქათამს, ისე გააგდებინა თავი ფაშას.

ალი ფაშას სიკვდილის შემდეგ სარდლობა აბაშიძეს დარჩა და გაგრძელდა ისევ ომი. რომ არავის უბრძანებია, ისე ერთი ვიღაც ჯარის კაცი გავიდა დიდ ხეზე და მორთო ძახილი: გაიქცა თათრის ჯარი და ლევან აბაშიძეო. ამ ტყუილმა ძახილმა ჩვენი ჯარი გამოაფხიზლა. ეს ხმა ლევან აბაშიძესაც მოესმა, მიიგდო ცხენი ხეზე, შენიშნა, რომ მყვირალი კაცი ხეზე იყო გასული, შემოუარა ხეს და დაემებდა საიდან მოეხერხებია სროლა. ამ დროს ერთი ჯარის კაცი თურმე ჩირგვში იყო მიმალული, მიაღვა თოფი აბაშიძეს და გადმოაგდო ცხენიდან. გადმოიხედა ხეზე გასულმა კაცმა, დაინახა, რომ აბაშიძის რახტით შემკული ცხენი უპატრონოდ გარბის და პატრონი კი ძირს აგდია მკვდარი. მოუმატა ყვირილს: მოკლეს აბაშიძე და ფაშა ალი ბეგიო. ამ ორის სარდლის სიკვდილმა თათრის ჯარები სრულიად მოშალა. სამხრობამდის კიდევ გაგრძელდა ომი, მაგრამ მხოლოდ სწყვეტდენ და იჭერდენ თათრის ჯარს, რომელსაც ხელის გამოღების ღონე აღარ ქონდა, თვა-

- 13 -

რა ნამდვილი ბრძოლა კი დიდიხნიდან გათავებულ იყო. მეფეს თუმცა წინათვე მოახსენეს აბაშიძის სიკვდილი, მაგრამ ომის დასრულებამდე არ უნახავს. შემდეგ კი მივიდა, გადააფარებინა ნაბადი და იტირა ისე, როგორც ეკადრებოდა ნათესავს. არც ერთი საყვედური არ უთქვამს. შეაკვრევინა კუბო და დიდი პატივით გაგზავნა თავის სახლში. მოითხოვა აბაშიძის მკვლეელი, მაგრამ ვერავინ გამოჩნდა შიშის გამო, სანამ დაჯილდოება არ ბრძანა. მაშინ კი მოიყვანეს მესხეთელი გლეხი გეგელა თევდორაძე: როგორ გაბედე შენ ბიძიჩემის მოკვლაო, უბრძანა მეფემ. მე ბიძა თქვენი კი არა ქვეყნის მტერი და ორგული მოვკალიო, მოახსენა თევდორაძემ. მეფეს გაეცინა, აზნაურობა უბოძა, სახელი გვარად შეუცვალა თევდორაძეობა გეგელაშვილად, რომ მისი ნაშიერები გეგელაშვილად იწოდებოდენ. მასთანავე აჩუქა ათი კომლი გლეხი და სახნავ-სათესი ადგილები გეგულთში. გამარჯვებულმა და გახარებულმა მეფემ იმ დამეს ცუცხვათში მოისვენა და მეორე დღეს ქუთაისს მიბრძანდა.

იყო ერთი დიდი მილოცვა და სიხარული. ამ დროსვე მოვიდა მახარობელი შორაპნის ციხის აღებისა, ქაიხოსრო ჭაჭიაშვილი და ბაღდათის ციხისა, კოსტანტინე კოპაძე. ჭაჭიაშვილს უბოძა არგვეთში ჩვიდმეტი მოსახლე გლეხი და კოპაძეს წაბლარასხევას მთა ნახევარი. ამ დღესვე გამოეცხადა მეფეს ბერი ლორთქიფანიძე, მიულოცა

- 14 -

გამარჯვება და მოახსენა: ეს ოც-და-ხუთი დღე გადის, ციხე შამოკრული მაქვს და გალავანს გარეთ ვერავინ გამოსულა გარდა ექვსის კაცისა, რომელიც ასის თავმა მომგვარაო. იმათი წინაპარნი ოდესმე ქრისტიანები ყოფილან და სურთ, რომ ისევ მამაპაპის რჯულს დაუბრუნდენო. მეფემ ბრძანა მათი მოყვანა. ლორთქიფანიძე მოუძღვა. ტყვეებმა პირველათ თავის წესისამებრ ხელი პირზე მიიდვეს, შემდეგ მიწას პირი დაყვეს, შუბლზე ხელები მიიდვეს და მოახსენეს მეფეს: ქრისტიანობის მიღება გვინდაო. მეფემ ყოველიფერი გამოკითხა მათ. გამოდგა, რომ ერთი მათგანი გვარათ კვინიხიძე აჭარიდან იყო. მეორე გვარათ ქვარიანი შავშეთის ქვეყნიდან. მესამე გვარათ ჭოლოშვილი ასპინძიდან. მეოთხე გვარათ კიკიანი ჭანეთიდან. მეხუთე ინაკავაძე ჩაქვიდან და მეექვსე კეჭერაძე ქობულეთიდან. ეს კაცები თავის რჯულისაებრ სწავლით განათლებული იყვნენ. მეფემ უბძანა მათ: ეგებ გულით არა გსურთ ქრისტიანობა და შიში გაიძულებდესთო? მე ძალას არ გატანთ, გამითავისუფლებიხართ, წადით სადაც გინდა-

თო. ამ სიტყვაზე დაიჩოქეს თათრებმა და რჯული ქრისტიანობისა ითხოვეს. მეფემ პაპუნა წერეთელი მისცა მათ ნათლიათ. ჩაიყვანეს თვით მეფის სახლის ოქროს ჩალდახთან და მონათლეს. მეფემ უბოძა მათ აზნაურობა და მამულებიც დაანათლიავეს, ერთმა მათგანმა, ანანია ჭოლოშვილმა, მიიღო ქართული სწავ-

- 15 -

ლა და შვენიერი მწერალიც იყო. ბევრი გრამოტები და განჩინებები არიან მისი ნაწერი იმერეთში.

როგორც ზემოთა ვთქვით ქუთაისის ციხე ფიცის კაცებისაგან იყო შემოკრული. ფოთიდან თათრები საზრდოს ველარ აწვდენდენ, რადგანაც ზურაბ მიქელაძე შიგ კრიჭაში უდგათ. დრო იყო, რომ შიმშილით დაღონებულ თათრებზე იერიში მიეტანათ მით უფრო, რომ სამი-ათასი კიბე გარედან ციხეზე მისადგმელი ფიცის კაცებს მზათ ქონდათ და მეორე დღეს კიდევ მიადგენ. ბერმა ლორთქიფანიძემ უბძანა ნაფირის დამკვრელს: სანამდი მე გალავანზე არ შევდგე და ნიშანი არ მოგცე, ნაფირი არ დაუკრაო. ჯარსაც ეს ქონდა მისგან ნაბრძანები, რომ პირველ ნაფირის ხმაზე ყველა ერთათ გადამხტარიყო გალავანში. მიიდგეს ღამით გალავანზე კიბეები, შეჩერდენ მაღლა, დაკრეს ნაფირი და ყოველის მხრიდან ერთ დროს გადაცვინდენ ციხის გალავანში. შეიქნა დიდი ბრძოლა და მზის ამოსვლამდის იბრძოლეს.

მოკლეს კიკიანი ფაშა და ჯარიც სრულებით ამოწყვი-

ტეს. ციხეში გამომწყვდეულმა მტრებმა შიმშილის გამო მაინცა და მაინც დიდი წინააღმდეგობა ვერ გაუწიეს. ამ შემთხვევაში იყო ერთი არგვეთის აზნაური გვარათ ჩიკვაიძე, თავის სიმაძრეს ავალიანს ახლდა.

შეხვდა ხატაველი კატა, რომელსაც ქართულათ ბარგის კატას ვეძახით, გასულიყო ხეზე და ტოტებზე დახტოდა. ჩიკვაიძემ დაანება თავი ომსაც და საშოვარსაც, მორთო ჭყვილი და იხვეწებოდა, ეს კატა

– 16 –

დამაჭერიეთო, მაგრამ რა დროსი იყო და ვინ აყვებოდა, რომ მოხმარებოდა. გამარჯვებულმა ჯარმა ერთათ შეკრიბა ყოველივე საშოვარი და საომარი იარაღი მოართვა მეფეს. მაგრამ მეფემ ყოველივე იმათვე უბოძა გარდა ზარბაზნებისა. ეს უკანასკნელი იყო ქუთაისის ციხე, რომელიც ეჭირათ თათრებს ხელში და რაღა ეს აიღეს, კიდეც გაიწმინდა იმერეთი სრულიად თათრებისაგან. დამშვიდდა ქვეყანა და ძლევა-მოსილი მეფე მიეცა სიხარულსა და განცხრომას. ყოველი მხრით მოდიოდენ დიდებულნი და მორჩილებით თაყვანის მცემელნი, ულოცავდენ გამარჯვებას.

ქუთაისის ციხე საკუთრათ ფიცის კაცებმა აიღეს, ისე რომ სხვა აღარავინ გაურევიათ; ფიცის კაცები იყვნენ შემდეგი გვარისანი: თავადი ლორთქიფანიძეები, აზნაურნი: მესხი, ავალიანი, იოსელიანი, ლოლაბერიძე, მიქაბერიძე, ყიფიანი, ქორქაშვილი, იაშვილი, უგრეხელიძე, გრიგოლაშვილი და ჭაბუკიანი. ესენი ცხოვრებდენ სოფლათ ახალბედისეულში, დედალოურში, ცხუკურში, გვაშტიბში, ჩუნეშში, წყალტუბოში, გვიშტიბში, ქვილიშორში, გუმათში, ჯიმაშტოროში, ოფიჩხეთში, ნამახვანში და რიონში. ამ სოფლებს საზღვრავდა აღმოსავლეთით სოფლები სიმონეთი, ქვაშავა, ნავენახევი, ძევრული ანუ იგივე ძევრი, ჩხარი და ნაქერალას მთა, აქედამ გარემელდებოდა დასავლეთით ვიდრე დადიანის საზღვრამდის და ხონამდის. სამხრეთით ვაკე იმერეთი – ქუ-

– 17 –

თაისი და ჭიშურა. ჩრდილოეთით: კვალადვე დადიანის საზღვარი, ბომბუას ხიდი, გორდი და ლეჩხუმი. ვიდრე რაჭის საზღვრამდის. ამ საზღვრებს შიგნით ზემო თქმული სოფლები ისეთი მიუდგომელი ადგილები იყო, რომ ვაკე იმერეთიდან და ქუთაისიდან ურმის შესვლა არ შეიძლებოდა, სრულებით მთაგორა და კლდოვანი ადგილები იყო. ვაკეს სივრცით ერთ ქცევა ადგილსაც იშვიათათ შეხვდებოდა

გარდა ერთის ადგილისა, რომელსაც ქვია გურეშევი. ამ გურეშევის ზემო კერძოთი უძახდენ ერთ-პატარა ნაკვეთ ადგილს ლეკერწას, სადაც იდგა ერთი შესანიშნავი დიდი მუხის ხე. ფიცის კაცნი, ვიდრე თუთხმეტის წლის, თავისი ყმებით სამღვდელოებით და ხატებით მათის ეკლესიისა ამ მუხის ხესთან შეიკრიბებოდენ ყოველ წლოვით თუთხმეტ მაისს და იფიცებოდენ ესრეთ; მეფის ერთგული ვიყოთ და თანაც ჩვენი ოჯახების მტრის მტერი და მოყვრის მოყვარეო. გვარებს კი თვითეულათ აღიარებდენ. როდესაც ერთი მათგანი ფიცს ასრულებდა, მისი ყმები უკან იდგენ და ფიცის შესრულების შემდეგ მიდიოდენ, ხატებზე ხელს ადებდენ და იტ-

ყოდენ: ჩვენი ბატონი მართალს ფიცავს ამისმა მადლმაო და რომ ფიცი გათავდებოდა, გამოვიდოდენ იქვე გურეშევის დიდს შვენიერს მინდორზე. იქ, ქონდათ მომზადებული ნეშოს კარვები, ბარგი, ხაბაზები, მზარეულები და ყოველივე ჭამის სამკაული, ვისაც როგორ თავი მოსწონდა. ლოგინებათ ქონ-

– 18 –

დათ ნეშო და ზედ გაგებული ხალიჩები და ქვეშაგები საზაფხულო, თუმცა როგორც ბინა ცალ-ცალკე ეგ-

ვე სადილ-ვახშამიც კერძოთ კეთდებოდა, მაგრამ ჭამათ კი ყველანი ერთათ დაჯდებოდენ. პირველათ უმთავრესი სასასმოთი უნდა დაელიათ ღვინო და ეთქვათ: „დიდება ღმერთსა ღმერთო. გაუმარჯვე ჩვენ მეფეს და მის ერთგულს ერთობით ფიცის კაცს, შენდობა ბატონო“. იყო სიმღერა ცეკვა, თამაში და გაუწყვეტლი თოფის სროლა. ეს ლხინი გასწევდა უკეთუ დარი იქნებოდა ორ კვირეს. იყო ყოველ დილაობით ყაბახზე სროლა, საღამოს ჯირითი. პირველი ყაბახის გაგზავნის მოვალე იყო მეფე. აგზავნიდა პტყლათ გაჭედულ ვერცხლს. ამის ჩამოგდების შემდეგ დასვამდენ ყაბახათ ქაშანურს, მაგრამ ყოველი ოჯახიდან იყო მოტანილი ნაცვლათ ყაბახისა ვერცხლის იარაღი; ე. ი. აზარფეშა, თასი და დიდროვანი ვერცხლის სტაქნები და ვის სახელზედაც ყაბახი დაისმოდა მისი მიტანილი ვერცხლეულობაც იქვე ხის ძირში იდვა. ვინც ყაბახის ქაშანურს გატებდა, ვერცხლიც მისი იყო. ფიცის კაცს დიდი გავლენა ქონდა მეფეებთან, ასე რომ უკეთუ ვისმეს მეფე გაუწყრებოდა, შერისხული მიმართავდა ფიცის კაცს და თუ შეასწრებდა ფიცის კაცის საზღვარში, მღევარი ვეღარ შეეყვებოდა. რა კი ფიცის კაცს მიენდობოდა, მეფე ძალით ვეღარ გამოიყვანდა. შეიკრიბებოდენ ერთობით ფიცის კაცნი, ესენი ცოტანი არ იყვნენ, ათასი მეომარი სახელოვანი გამოვიდოდა,

მარტო თავად-აზნაური და მათი ყმები, კი რასაკვირ-
ველია ზედ მეტი იყო. ფიცის კაცნი თავის ყმე-
ბით შეკრებილნი ერთ ადგილას ქუთაისის მახლო-
ბლათ დაბინავდებოდენ, მიუგზავნიდენ მეფეს მოცი-
ქულს და მოახსენებდენ, რომ ეპატეებიათ მათთვის
ის დამნაშავე კაცი. არ იშუამდგომლებდენ მხოლოდ
მეფისა და ქვეყნის მოღალატეზე. სხვებს კი როცა
შენანებულს ნახავდენ, თავის კალთას აფარებდენ და
მეფეც იძულებული ხდებოდა მიეტყუებია. ფიცის
კაცებს

მეტადრე ომის დროს დიდი ერთობა ქონდათ, ომში
ერ-

თათ შედიოდენ, – ერთი მეორეს ვერ დატოვებდა,
გაწყ-

დებოდენ ერთათ და გამოვიდოდენ კიდე ერთათ.
როგორც

დაჭრილს არ დატოვებდენ, ეგრეთვე არც მკვდარს. და
თუ ვისმე შენიშნავდენ, რომ ხელ-გამოუღებელი და
ან შეშინებული მოკვდა, იმას აღარ მარხავდენ და არც
შინ წამოიღებდენ, მინდვრათ დასტოვებდენ მხეცების
შესაჭმელათ. უკეთუ ამისთანა კაცი ცოცხალი დარ-
ჩებოდა ომის დროს, იმაზე იტყოდენ; ფიცის კაცს
ულალატაო და აღარც შეიძლებოდა დაეყენებიათ მათ
საზღვარში, აყრიდენ და გადაასახლებდენ, მაგრამ მის
ადგილ-მამულს კი ფიცის კაცებივე შეიყიდიდენ ღი-
რებულ ფასათ.

პირშავი ერისთავი დიდხანს არ მოკარებია მე-
ფეს, სანამ არ დარწმუნდა, რომ მეფე სახუ-
მროთ აღარ გაძლიერდა და მორჭმით ზის
ტახტზეო. მაშინ კი წამოვიდა შვილებიანათ მეფის
მისალოცავათ, წყვილი ირემი და საქებარი სახო-

რცეები წინ დღით მოართვა. მეორე დღეს მოვიდა,
ბინა უჩვენეს, გადახტენ, ტანისამოსი გამოიცვალეს
და იახლენ მეფეს. ორი დიდებული მეფის კა-
რის კაცი წინ მიუძლოდა. მეფე აუდგა. ერისთა-
ვებმა კვანტ გადადებით თაყვანი სცეს და გაჩერდენ.
„ყოვლათ ძლიერო მეფეო იმერეთისა, დიდო სოლო-
მონ“ – ჰკადრა როსტომმა – „მოგილოცავ გამარჯვე-
ბას, რათა ძლევა შემოსილმა მარჯვენამა თქვენმა
დათრგუნა წინააღმდეგნი მტერნი თქვენნი ქვეშე
ფერხთა თქვენთა. თქვენ დაავირგვინეთ სამეფო
თქვენი ესე, ვითარცა წინაპარმან თქვენმან ლე-
ონ ბაგრატიონმა, რომელსაცა დაადგა თვით ანგე-
ლოსმა თავსა ზედა ზეგარდამო ხელთუქმნელი გვირ-
გვინი, ვითარცა უბრძანა მაცხოვარმა მოციქულსა

პეტრეს: შენ ხარ კლდე და ამა კლდესა ზედა აღვა-
შენო ეკლესია ჩემიო. ეგრეთვე შენ ხარ კლდე გმი-
რობისა და სიმტკიცე ქრისტიანობისა. თქვენ შეი-
მოსეთ ძალი ძლიერი, გაანათლეთ იმერეთი და ამი-
ერთგან მაჰმადიანის მძორებითა აღარა შეიბილწების
ნათელღებული სამშობლო ჩვენი. ვთხოვ, ზეგარდმო
განგებას ესრეთ განაგრძოს დღენი თქვენი მრავალს
წელს და შემდეგ თქვენის მეფობისა მემკვიდრეთა
თქვენთა ასეთივე ძალა და დიდება შეიმოსონ ვითა-
რცა თქვენ“. მეფე თვალეში შეჩერებოდა და ბო-
ლოს ბრძანა ცივით: როსტომ ერისთავო, ღმერთსა
ვთხოვ ის შემასრულებიოს შენთვის და ჩემი სამე-
ფოსთვის, რაცა მსურდეს და გულში მედვასო. და-

– 21 –

რბაისლებმა დასძახეს ამინ. პაპუნა წერეთელმა კი
ორჯელ გაიმეორა ამინ, ამინო. ერისთავებმა კვალა-
დვე თაყვანი სცეს. მეფემ ფეხი წინ წამოდგა, რო-
სტომმა გულზე აკოცა, მეფემ თავზე, შვილებმა კი
ხელებზე ეამბორეს მეფეს. ბრძანა მეფემ სელის მო-
ტანა და გვერდით მოისვა ერისთავი. შვილები კი
მოშორებით კერძო ადგილას დასვეს. ისეთი რამ
სანახავები იყვენ ერისთავები, რომ უცნობი ვინმე
როსტომს მეფეთ ჩათვლიდა და მის შვილებს მე-
ფის შვილებათ. დიდხანს დარჩენ მეფესთან ერისთა-
ვები, ერთათ ისადილეს და სადილს შემდეგ კი გა-
ვიდენ ბინაზე. შვილებმა უთხრეს როსტომს: ძალიან
აღერსიანათ გვეპყრობა მეფეო! მამამ მწარეთ გაი-
ლიმა, თქვენ ვერ ატყობთ, თვარა ეგ აღერსი რის-
ხვაზედაც უარესიაო. პაპუნა წერეთლის ამინ-ამინი
კარგს არაფერს მოასწავებდაო და თუ ჩვენ თავი
დღეს არ დავამკვრინეთ როგორმე, ცუდათ არის ჩვე-
ნი საქმეო. შორს გამჭვრეტელმა ერისთავმა პაპუნა
წერეთელი და ორი დიდებული გაუგზანა მეფეს და
თხოვა: რადგანაც სიშორისა გამო თქვენთან ხში-
რათ ხლება, სამსახური და ერთგულების გამოჩენა
არ შემიძლია, გთხოვთ თქვენ მიიღოთ ჩემი ყოვე-
ლივე სამკვიდრო: ბარაკონში ციხე და სასახლე,
ამბრალებურში კოშკები და სასახლე, სევას ციხე და
სასახლე, ონში ციხე, სასახლე და თვით პატარა ქალა-
ქიც. ამასთანავე ყოველი ჩემი რაჭის სამფლობელო
აზნაურ გლეხებით და სამაგიერო აქ მახლობლათ

– 22 –

სადმე მიბოძოთო. მეფეს ეს ამბავი დიდათ იამა.
აღუთქვა სამაგიეროს ბოძება. როსტომს ვეზირობა
უბოძა. მის შვილს გიორგის სარდლობა და მეთო-
დეს დივანბეგობა. მერე შემოიკრიბნა ვეზირნი და
დიდებულნი და ჰკითხა, თუ რა მიეცა შენანებული

ერისთვისათვის ამ დათმობის სამაგიერო. მათი რჩევისამებრ დაიბარა მდივანი და მისცა მას ღრამოტის შედგენაზე თანაშემწედ ოტია ჩხეიძე: „ჩვენ მეფეთ მეფემან იმერეთისამან სოლომონ პირველმან და დედუფალთ დედუფალმან მაკრინემ ესე წყალობის წერილი გიბოძეთ შენ ჩვენს ერთგულს დიდებულს თავადს როსტომ ერისთავს, შვილთა და მომავალთა თქვენთა, ასე რომ გიბოძეთ ყმათ სოფელს გეგუთში მცხოვრებნი გლეხნი ყოველნივე გვარისანი, გარდა ამისა სოფლები: პატრიკეთი, უკანეთი და მესხეთი,

რაც ამ სოფლებში მცხოვრებნი გლეხნი და აზნაურნი არიან. საჩემო ყველანი შენ გიბოძეთ. გარდა ამისა სამოსახლოთ გიბოძეთ გეგუთს თამარ მეფის ნასახლი, ციხე და ეკლესია, რაც ნაკლეულობა აქვს მე უნდა გავაკეთო. გარდა ამისა სამი ათასი ქცევა რგვლივ შენის მოსახლობისა გიბოძეთ. გარდა ამისა საშეშეთ საღორიას ტყე – ქუთაისიდან სამხრეთით ხანის წყლის მდინარის დელემდის, აღმოსავლეთით წყალ წითელას მდინარის დელე. დასავლეთით რიონის მდინარე. გიბოძეთ მთა საჯოგეებათ – სახელწოდებული ტიტველად. აღმოსავლეთით ქართლის საზღვარი, დასავლეთით ჩიჯავაძის საზღვა-

– 23 –

რი, სამხრეთით ახალციხის საზღვარი, ჩრდილოეთით სოფლები. ესე ზემოხსენებულნი აზნაურნი გლეხნი მიწა წყალ-მთებითურთ შენთვის გვიბოძებია. უკეთუ ჩვენი ერთგული და ბრძანებისა ჩვენისა მორჩი-

ლი იქნები ესე წყალობა შენ და არცა შენს შვილსა და მომავალს არ მოეშალოს არაოდეს ჟამსა. აწ არიან სიგელისა ამისა მოწამენი ვეზირნი და დიდებულნი კარისა ჩემისანი: წერეთელი პაპუნა, აბაშიძე პაატა, მიქელაძე ზურაბ, წულუკიძე ბერი, ჩხეიძე ოტია, ლორთქიფანიძე ბერი, თამაზა მესხი, მამუკა დივანი, პაპუჩა და ქაიხოსრო აბულაძეები, თანდარუხ იოსელიანი და დარბაზისა ჩემისა ერნი“. ეს ღრამატა ხელჩართულ ბეჭდითურთ უბოძა ერისთავს პაპუნას ხელით. ერისთავი გამოვიდა თავის შვილებით, მივიდენ მეფესთან, კვანტ გადადებული მადლობა შესწირეს და მოახსენა, რომ მას მისცეს მეციხოვანები და ციხეები ჩაიბაროს. შინ წასვლის ნებაც გამოითხოვა. მეფემ დასტური უბოძა და ციხეების მისაღებათ მეციხოვანები ბასილა და კვირიკა იამანიძეები გაატანა. გამოეთხოვა ერისთავი მეფეს და წავიდა რაჭას.

ნაქერალას მთის გვერდზე შემოხვდა ერთი რაჭველი აზნაური მეფესთან მომავალი. ერისთავმა ამ მგზავრს

გაატანა წიგნი მეფესთან და უბრძანა, თუ შენი ხელით არ მიეცი მეფეს, რაჭის ქვეყანას გამოეთხოვეო. მან დიდი შიშით მოახსენა: მიტანის დროს ორივე ხელი რომ მომჭრას მეფემ, მაინც მივართმევო. წიგნში ასე ეწერა:

– 24 –

**შენსა მოველ და შევამკობ შენსა ტანადობასა,
შენი უდასტურობა კი არღვევს ბატონყმობასა.**

ეს წიგნი იმ აზნაურმა მიართვა მეფეს. მეფემ წაიკითხა და პაპუნა წერეთელი შემოიხმო და კითხა: ჩემო პაპუნა, როსტონ ერისთავმა ხომ არ დაგვატყუილა, რომ ხელიდამ გაგვძრომოდანო? პაპუნამ შორს დაიჭირა, მაშინ გადასცა მეფემ წიგნი და წაკითხა. წერეთელს კიდე არ ეჯერა და ამბობდა, რა ვიცი, რაც ის გახარებული მიდიოდაო. გახარებული მიტომ წავიდა, რომ ჩვენ მოგვატყუა და ხელიდან გაგვიძვრაო – ბრძანა მეფემ. და თუ ასე არ იყოს ამ წიგნის მოწერას ვერ გაბედავდაო. გზაზე ერისთავმა უთხრა შვილებს: „რომ ასე არ მოგვეხერხებია, ჩვენი საქმე ცუდათ იყო და უთუოდ დაგვამარცხებდნო. ვერ შენიშნეთ, როგორ წვრილ-წვრილათ იკრიბებოდნენ ფიცის კაცები. ლორთქიფანიძეები, მესხები, ავალიანები, იოსელიანები და სხვანიო. ოთია და მისი ძმა ივანეც ცალ-ცალკე მოვიდნენ, რომ იქვე არ შევეყვანეთო. ეგ ორი ძმა მესხი და არჩილ ბატონიშვილი სწორეთ, რომ სასაშიშრონი იყვენ და სხვების კი რა მოგახსენოთო“, ჩაილაპარაკა მეთოდემ. შენმა გაზდამ არც სხვები იყვენ მაგათზე ნაკლებიო. ბევრი უკეთესებიც არიან იმერეთში, მაგრამ ერთხელვე მაგათ დავარდნიაო ვაჟკაცობის სახელი და ის არისო, მიუგო უმცროსმა ძმამ გიორგიმ. ამ საუბრით მივიდნენ რაჭაში თავის სასახლეში სოფელს ბარაკონს. ბასილა და კვირიკა

– 25 –

იამანიძეებს ციხის გასაღების მაგიერათ შემდეგი წიგნი გაატანეს მეფესთან:

**ესე ასრე არ იქნების, ბასილა და კვირიკაო!
ციხეს მართმევს, მინდორს მაძლევს, დავჯდე უნდა ვირიკაო?!**

წადით უთხართ თქვენსა მეფეს, მე გახლავარ დიდი როსტომი. მე ერთგულათ გაიხელი, მიპირობდი ღალატს რატომ? სიტყვით გითვლი, წიგნსაცა გწერ, ხელი აიღე რაჭაზედ; მიხვდი, რომ აღარ გმორჩილობ, სწორი გიდგები ძალაზედ. რაჭის ბეგარას ავიღებ, არ გერიდები ამაზედ უბაწროთ ვირი დამაბით დამტვრეულ ჩელტის ბაგაზედ? თუ მიპირებ ამოწყვეტას, აწ მობრძანდი, რაღას ყოვნი? ციხე მიდგას მაღალ კლდეზე და ზედ მოკვრით ბარაკონი, ხიდის კარში მცველები მყავს და კომპეები სამაგრონი.

ჩემი იყო, ქვეც წაგართვი კუდარო და რაჭა-ონი.
ჩემი წინაპარი იყო ერისთავი კახაბერი,
თამარ მეფის მამობილსა ყმანი ყავდა ორი ბევრი,
მე ვარ მისი ტომისაგან, ვერ მატირებ, ტყვილა მღერი,
გემორჩილო, არ გახლავარ ქაჯაია შენი გერი.

ეს წიგნი იამანიძეებმა მისცეს სახლთხუცესს.
იმას არ უნდოდა ეჩვენებია მეფისათვის, მაგრამ და-
ფიცვაც აღარ შეიძლებოდა და მიართვა. ამ წიგნის
წაკითხვაზე მეფეს ცეცხლი შემოედვა. მოიხმო სარ-
დალი წულუკიძე და უბრძანა: წადი ახლავე ბარა-
კონში, ერისთავები გასწყვიტე ცოლ-შვილით, ციხე-
ები, კოშკები და ყოველივე მათი შენობა დასწვი,
დაამტვრიე ხიდის კარის კოშკები. თუმცა სალი
კლდე არის გამოკვეთილი, მაგრამ წაიყვანე ოსტა-

– 26 –

ტები, მიეცი ლალუში და მოშალე. ერთი სიტყვით
ქვა-ქვაზე დაადულეო. ეს რომ დარბაისლებმა და
კარის კაცებმა გაიგეს, იუცხოვეს, უჩვენოთ, ასე მძი-
მე საქმე ბატონს ვერ უნდა გადაეწყვიტაო. ერის-
თავთან ომი, როგორ ეკადრება. ერთ მის თავადთან
ბრძოლა სირცხვილი არისო. ამას გარდა, ერისთავთან,
იმის სიმაგრეების პატრონთან, არც ასე ადვილია
შეხმაო. ყველანი ერთად შევიდენ მეფესთან და თა-
ყვანი სცეს ჩეულებრივ. მეფე ტახტზე ბრძანდებო-
და. შუბლზე რაღაც მწუხარების ხაზი ჰქონდა გა-
დაკრული. მეტის სიფიცხის გამო თვალთაგან ცეცხლს
ყრისო, იტყოდ. დიდებულნი თავდახრილი შეყუ-
რებდენ, პირდაპირ თვალს ვერავინ უმაგრებდა და
საძნელოც იყო. უბრძანა დაჯდომა. ჩაიწკრივნენ
თავ-თავის ადგილებზე. წერეთელმა მდივანს გადასცა
ერისთვის მოწერილი. მდივანმა წაიკითხა. ყველანი
განცვიფრებაში შევიდენ და იწყეს დარბაზობა.

პაპუნა. მეფემ გადასწყვიტა ჯარის გაგზავნა, გა-
წყვიტა ერისთავების, დაქცევა და დაწვა ყოველი მა-
თი შენობისა, თქვენ რას იტყვით?

პაატა აბაშიძე. ღირსია ყოველ გვარ უბედურე-
ბის მიყენებისა. როგორ გაბედა ან დატყუება და ან
ამ წიგნის მოწერა; დიახ, კარგათ უნებებია ბატონ
მეფეს.

ბერი წულუკიძე. რადგან ნაბძანები მაქვს საო-
მრად წასვლა, ვერას ვიტყვი.

– 27 –

ბერი ლორთქიფანიძე. ადგება და მეფეს შეჰყუ-
რებს.

რას გაჩერდი ბერო?

- მეშინია მოგახსენო.
- ნებას გაძლევ. თქვი!

- ერისთავი შენი ყმა არის. საკადრისი არ არის ერთის თავადისათვის აგრე აჩქარება, ბატონო მეფე. მასთან ამასაც ნუ დაივიწყებთ, რომ სამასი კაცი იმერეთიდან, ოდიშიდან და გურიიდან თან ახლავს. ესენი ყველა კარგი ოჯახის შვილები და ძლიერ მარჯვეები არიან. ორასი კაცი რაჭველი, ოსი, ჩერქეზები და სვანი ახლავს. ამას გარდა თავისი საკუთარი ოჯახის გამგე და მოსამსახურეებიცა ყავს ყველა იარაღ ქვეშ. ხიდის კარში კომკები, ორივე მხრით სალი კლდეა გამოკვეთილი. რიონის ხიდის საძირკველის თავები ორივე მხრით კომკების კარებზე არის მიდებული. ორმოც-ორმოცი კაცი თითოში ყავს ყარაულად. ერთი ათასს დაამარცხებს. ამბრალებურის აღება კი არ არის საძნელო, თუმცა ჯარი იქაცა ყავს კომკებში, მაგრამ რადგან გაშლილი ადგილი არის, როგორც ხოტევიდან დაინახავენ მიმავალ ჯარს, სასახლის კომკებს დასტოვებენ და მიემატებიან ხიდის კარის ყარაულებს. ეს კომკები ისე მიუდგომელია, რომ ზარბაზანი არ მიუდგება და თოფიც არ მოეხერხება და იმათ კი ხელის გულზე ეყოლებათ მომსვლელები. ამ ხიდის კარს გარდა შესვლა არ შეიძლება, ონის მხრიდან რომ მო-

- 28 -

იაროს ჯარმა, ცალის მხრით რიონის წყალი მიდის და ჩაივლის ციხის და სასახლის ძირზე და მეორე მხრით სალი კლდე მიდის. შუაში ვიწრო გზა მიყვება. ციხე მისთანა ადგილას აქვს, რომ არც ონიდან მიმსვლელს და არც ხიდის კარიდან მიმსვლელს არ ააცდენენ ზარბაზნის ტყვიას. უეჭველია დიდ ზარალს მოგვცემს ერისთავი და შევრცხვებით...

ზურაბ მიქელაძე. – ეჰ თუ ერთ თავის ყმას მეფე ვერ მორევია, რაღა მეფობა ქვია ამისთანა მეფობას? ყმა კი არა, ამხანაგი ყოფილა და ის არის!

ოტია ჩხეიძე. – ერისთავის დასამორჩილებლათ რომ რამდენიმე ათასი თავად-აზნაური დავკარგოთ, რა

მოგება იქნება?

თამაზა მესხი. – თუ ერთი თავადის დამორჩილება ჩვენ ქვეყანაშივე ასე გაგვიძნელდა, გარეშე მოსაზღვრე მტერი რაღათ ჩაგვაგდებს და არც ჩასაგდები ვიქნებით.

მამუკა მდივანი. – ასეა ბრძენთაგან ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესო, ვინც კი მოიგონებსო“. ძალაცა და ხერხიც ორივე შეგვიძლია. რა საქები იქნება ერთ კაცს თავი შევაკლათ? და ვის? ისევ ჩვენ ყმას. ის შემძვრალა კლდეში ისე, როგორც დათვი სოროში და იქადება! ამას უნდა მოტყუებით გამოყვანა, მერე რაც ეკადრება...

პაპუნა აბულაძე. – ნათქვამია ესეც: „სადაც არა

სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაცისაგან“ო. კაცი შემძვრალა გამოქვაბულ კლდეში, შენი ნასროლი

– 29 –

ვერას აკლებს და მისი არ აგცილდება. ამისთანა ადგილზე ომს უომრობა სჯობია, ერთხელაც იქნება ისეც ჩაგვივარდება ხელში.

ქაიხოსრო აბულამე. – ათი ათასი მეომარი რომ გაიგზავნოს ერთ კაცზე, სირცხვილი იქნება. ის არ არის მეფე და არც მთავარი. იმისთანა დიდებული თავადები სხვებიც არიან ჩვენ სამეფოში. მისი ძალაა მხოლოდ ადგილის სიმაგრე და რათ შევაწყდეთ? სჯობია როგორმე აქეთ მოვიტყუოთ.

თანდარუხ იოსელიანი. – შეიძლება არც კი შეგვებას, დაგვიტოვოს ციხეები, გადავიდეს საზღვარს გარეთ, შემდეგისათვის მოემზადოს, შეკრიბოს ოსეთის

ჯარი, მოიმხროს ჩერქეზის მთავარი ყიზილყო ბატონი, მისი დიდი მეგობარი. ამას გარდა სვანეთის მთავართან მომძახლეობა აქვს, აფხაზეთის მთავარი ქელეშბეგ შარვაშიძე შვილობილია მისი. ესენი ყველა ჯარს ათხოვებენ, ერთი სიტყვით ყოველი კუთხით შფოტსა და უკმაყოფილებას აგვიტეხს. არ ივარგებს ჯარის გაგზავნა. ვაცალოთ რამოდენსამე ხანს და მერე მოვიტყუოთ რამე ნაირათ.

ამდროს მეფის ძმა არჩილ შემოვიდა. გააშინჯეს იმასაც ნათათბირები და იმანაც ასე ბრძანა: მართალია ჩვენ ყმასთან ბრძოლა საკადრისი არ არისო. როცა იქნება ჩაგვივარდება ხელშიო. მეფე სრულებით გაჩუმებული იყო, ხმა არ ამოუღია. კარის კაცებმა თაყვანისცეს და წავიდენ თავ-თავის სახლებში.

– 30 –

გავიდა რამდენიმე წელიწადი, ეს საქმე სრულებით დაჩუმდა. ეს კი იყო სამწუხარო, რომ თითო ოჯახიდან რამდენიმე სული ზოგი მეფეს ახლდა და ზოგი ერისთავს. ძმა ძმას ვედარ ხედავდა, მამა შვილს, შვილი მამას და ნათესავი ნათესავს. ტკბილი მოყვრობა მწარე მტრობათ შეიცვალა და აირიენ ოჯახები რაჭა-იმერეთში. ერთ დღეს რჩევისაებრ ვეზირთა და დიდებულთა მეფემ შეიხმო ძმა მისი იოსებ ქათალიკოზი და შეჩვილა: ხომ ხედავ, რომ როსტომ ერისთავი გამოირგულდა. მასთან ჩხუბი მრცხვენია და ისე კი არ მეპუება. რომ შეინანებდეს, ყოველსავე მიუტევებ, შევირიგებ და დავიახლოებ, რადგანაც ყოველგვარათ შესანიშნავი კაციაო. მშვიდობის მოყვარე ქათალიკოსმა ეს რომ გაიგონა, იამა, მოუწონა მეფეს და შუამა-

ვლობაც თავს იდვა. დაიბარა ქაიხოსრო აბულაძე და დაუყოვნებლივ გაემართა თავის კრებულით და მხლებლებით რაჭისკენ. რაჭის საზღვარს რომ მიაღწია,

ერისთავმა შეიტყო და მოაგება თავად-აზნაურები და ერთი მარქაფა ბედაური ძვირფასი უნაგირით და რახტით აკაზმული. მიეგებენ ნიკოლოზ წმინდის ტაძართან, თაყვანისცეს და გაუძღვენ, როგორც ჩვეულება იყო. ყველა წინ მიუძღოდა გარდა მეჯინებისა. ის კი უკან მიდევდა: ცოტა მოშორებით მიყავდა მარქაფათ ძუა-ფაფარ შეღებილი ულაყი. მიაღწიეს რა ამბრალებურის სასახლეში, დაკრეს ეკლესიის ზარა და კოშკებიდან ჯაზაირები დაცალეს.

– 31 –

იქ დახვდნენ ერისთვის შვილები. იდგა ჯვართთა ვში კარის მწირველი მისი სასახლის მოძღვარი იოანე – მისივე აზნაური გვარათ ბაქრაძე. გადახტა ცხენიდან ქათალიკოსი, მივიდა და ჯვარს ემთხვია. წინამძღვარმა შესხმა მოახსენა: „ღვდელმთავრობისა კვართითა შემკობილმან ღვთის მეცნიერად ქადაგე შენ სახარება სასუფევლისა იოსებ და მართლმადიდებლობისა სწავლანი აღმოთქვენ და ეკლესია განამდიდრე მოძღვრებითა და აწ განათლებულათ მამისა თანა ძესა სულით წმინდითურთ ღვთის მეტყველებდეთ და ვადიდებდეთ ყოველნი, მეუფებასა შენსა, რომელსა ევედრე ცხოვრებათ და განათლებათ სულთა ჩვენთათვის“. ქათალიკოსმა ჯვარი გადასახა, ერისთვის შვილებმა ხელი მოკიდეს, შესვეს იმ ცხენზე, რომელიც მიაგებეს და გაუძღვენ წინ. ხიდის კართან დახვდნენ სამღვდელოება და ხალხი მრავალი საეკლესიო ბაირალებით. ესენი წინ გაუძღვენ და ჩავიდნენ ერისთვის ეზოში. დაკრეს დიდი ხმოვანი ზარა. ეს საღვდელო წესი, ანუ პატივისცემა იყო სამღვდელოებისა და ამას გარდა, რადგანაც ეს ქათალიკოსი გვარათ ბაგრატიონი იყო და მეფის ძმა, მეფის წესისაებრ დაუხვდნენ: ციხიდან ზარბაზნის სროლა დაიწყეს. ჭიშკარს შიგნით ერისთვის ცოლი მოეგება, თან ახლდა ელისაბედ მონაზონი ღვთისმშობლის ხატით. მოეგება თვით ერისთავიც, უამბორეს და ხელმოკიდებული მივიდნენ ეკლესიის კარებთან. აქ მოართვეს მანტია და კვერთხი. ერისთ-

– 32 –

ვის შვილებმა გალობით შესხმა მოახსენეს: „იესო მთავარი მშვიდობისა მოვიდა დღეს“ და სხვანი. დაკრეს დიდხმოვანი გუსლი მგალობლებმან, ზედვე კილოთი დაიწყეს: „უფალო ღაღად ვყავ შენდამი, ისმინე, ისმინე ჩემი უფალო“. შვიდნენ ეკლესიაში, ხა-

ტებს ემთხვია, მეორეთ საკურთხეველში ტრაპეზს და გამოვიდა; ორივე ხელით ჯვარი გადასახა ჯარს და მერე შებრძანდა ერისთვის სახლში. საუბრის დროს ქათალიკოსმა სიტყვაში გამოურია, რომ დადიანისა და გურიელისაგან ნამეტანი მორჩილება არის მეფისადმიო: ცხენზე შეჯდომის დროს ერთმა აღვირი უნდა დაუკავოს და მეორემ უზანგი უნდა დაუწიოსო. მიხვდა ერისთავი და უპასუხა: „ვიცი, თქვენო მეუფებავ ყველანი თავადნი და დიდებულნი იმ წრეში უნდა იდგენ, რადგან მეფობა წარმოადგენს გარემემოუწერელ უფლებას თვისთა ქვეშევრდომთა ზედაო“. „თუ იცი, მაშ შენი ურჩობა რაღას ნიშნავსო“ – განაგრძო ქათალიკოსმა – შენც კარგათ იცი, კანონში წერია: უკეთუ მეფეს მეფობა არ გაუვა, უნდა დატოვოს მეფობა მისი და შენ კი ერთი დიდებული თავადთაგანი არ ემორჩილები. ეს სამარცხვინო საქმე არის მეფისათვის. გარეშე მტრები რომ გაიგებენ ამას, შემოესევინან სამეფოს და ქრისტიანობა შეირყევა. მართალია შენი დამორჩილება არ გაუჭირდება მეფეს, მაგრამ ბევრი უბრალო სისხლი დაიქცევა და ამას ერიდება. როგორც სულიერი მამა გირჩევ, დაფიქრდი ამაზედო. ერისთავმა თავი იმარ-

– 33 –

თლა: მე ვიახელი მეფეს, ჩემს გულში ღალატი არ ყოფილა. ნუ გავიწყდება ხრესილის ომი, როდესაც მეფეს უმუხთლედ და დაატყუეო“ – გააწყვეტინა სიტყვა ქათალიკოსმა. „მაგრამ ყოველივე უნდა დავიწყოთ, რადგანაც ქვეყნისათვის საჭიროა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოებაო. მე შეგარიგებ მეფესო“. როსტომ ერისთავმა სიხარულით თანხმობა განაცხადა, მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ კათალიკოსს ეკლესიაში ბარძიმზე დაერწმუნებია ერისთავი. ქათალიკოსმა აღუთქვა და რომ მეფის თანხმობაც მიეღო, გამოეშურა მეფესთან ქუთაისისაკენ. მეფემ რომ ერისთავი ვერ ნახა მოყვანილი, დიდათ ეწყინა. ქათალიკოზმა ყოველიფერი დაწვრილებით უამბო და დაამატა: „ცხადია, რომ მხოლოდ სიკვდილის ეშინიაო“. მეფემ გაიღიმა. გაძლევ სიტყვას და ვფიცავ შენს ხახულისა ღვთისმშობელს არც ის და არც მისი შვილები არ მოვკლა და ისეთის პატივისცემითაც მივიღო, რომ საარაკოდ დარჩესო. ამ სიტყვებს შემდეგ ხელ-მეორეთ წაბძანდა ქათალიკოსი რაჭას და ბარძიმზე ხელის დადებით დაარწმუნა ერისთავი. შეიქნა სიხარული დიდი. დიდი ხნის დამორებულები აწ კი ფიქრობდენ თავის ნათესავებისა და მოყვრების ნახვასა და შერიგებას. ამ დღესვე დაიბარა ერისთავმა ციხის მოურავი ალი ენგიჩარი და იმას ჩააბარა ყველა ციხეები. ეს ალი ენგიჩარი სტამბოლელი იყო. დიდი ხნის კაცი, მაგ-

რამ ოცდა-ათის წლის კაცათ თუ ჩაითვლებოდა.

– 34 –

ოცი წლის რომ შესრულებულიყო, ასის თაობა მიეცათ, მაგრამ გულ-უმაძღარ ახალგაზდას მეტი მოეწოდებოდა, მით უფრო რომ ენგიჩრების ამბავი გულში ჩაჭროდა. ერთ დროს ენგიჩრებს დიდი ძალა ჰქონდათ სტამბოლში. ხონთქარს ხან აიყვანდენ ტახტზე და ხან გადააგდებდენ. ვინც კი კარგი გამოვიდოდა მათ სამეფოში, ყველა ენგიჩრათ მიდიოდა და ამგვარათ ენგიჩრების რაზმი დღითი-დღე სქედებოდა. მათი თავ-გასულობა უსაზღვრო იყო. უკანასკნელ ენგიჩარს რომ ეთხოვა პირველი დიდებული კაცის ქალი, უნდა დათანხმებოდენ. უარს ვინც გაბედავდა, შეიკრიბებოდენ, ყველა ენგიჩრები ერთათ დაესხმოდენ თავზე ურჩს, აიკლებდენ და ქალს კი მათს ამხანაგს მიგვრიდენ. გზაზე მომავალ ენგიჩარს ხელი ხმალზე ედვა და ვინც წინ შამოეყრებოდა, თუ ნებით არ გადაუხვევდა, ვინც უნდა ყოფილიყო, თავს გააგდებინებდა.

ერთმა, ახლათ ტახტზე აბრძანებულმა ხონთქართაგანმა ვეღარ აიტანა მათი ძლიერება, მოიტყუა ყველა და ღალატით ამოწყვიტა. ეს ამბავი რო ქონდა გაგონილი ახალგაზდა ალის, მოინდომა ძველი დროის აღდგინება და ახალი ენგიჩრების გაჩენა. შეუტყვეს შეთქმულებს და ბევრი მათგანი ჩამოახრჩვეს. ალი-ასის თავმა კი მოასწრო გადავარდნა. დაუწყეს დევნა, ოცდა-თუთხმეტი წელიწადი გადავარდნილი იყო, იმალებოდა სათათრეთშივე და ბოლოს ერთი მისი ნათესავი კიკიანი ფაშა რომ

– 35 –

დანიშნეს იმერეთში მყოფ ჯარის უფროსათ, გადმოვიდა და მოენდო მას. ფაშამ მისი მეფის მოღალატის შენახვა რომ ვერ გაბედა, როსტომ ერისთავს გაუგზავნა. ერისთავმა მიიღო და ციხეები ჩააბარა, დიდ პატივში ყავდა და ალი ენგიჩარიც მიეთვისა; აღარ შორდებოდა და მეციხოვნეებიც გამოუზარდა; აი, ეს კაცი დატოვა ერისთავმა მოადგილეთ და თვითონ კი მეფეს ეახლა. მეორე დღეს სადილი ტყიბულში ჭამეს, იმ ღამეს ქაიხოსრო აგიაშვილის საზაფხულო სადგომში დაბინავდნენ ცუცხვათს. იქიდან კი მეფეს უნდა ხლებოდენ ვარციხეს. ერისთავის მგზავრობა ესრეთი იყო: ბარგს, სამზარეულო იარაღს, პურს და ღვინოს ასი ცხენი და ჯორი უნდებოდა. სადაც დაბინავდებოდა, იქვე უნდა გაკეთებულიყო ხარჯი. თანვე მიქონდათ შუაზე გახერხილი თორნეები და მალე გამართავდენ ხოლმე. უკეთუ ხსნილი იყო, ჯოგათ მირეკავდენ სახორცეებს. ახლაც ამ რიგათ

მოგზაურობდა. მეფე დიდი ჯარით მიეგება და ცოტა არ იყოს, ერისთავს გაუკვირდა ეს სიმდაბლე. ერისთავებმა ხელზე უამბორეს მეფეს და მხლებლები კი დამწკრივდნენ, დაიჩოქეს და ისე თაყვანისცეს მეფეს.

აქ შეიქმნა ერთი აღდგომის ლიტანიობა. დიდი ხნის უნახავი ძმები ერთმანეთს ეხვეოდნენ, კოცნიდნენ და ტიროდნენ. ზოგმა მამა ნახა, ზოგმა შვილი და ზოგმა ძმა. ჯარმა თოფის სროლის ნება გამოითხოვა. მეფემ დასტური ბრძანა, სულ სროლით მივიდნენ ვარციხეს, მაგრამ ერისთავის ჯარისაგან უფ-

– 36 –

რო ფიცხელი თოფის ხმა ისმოდა, რადგანაც სვანური წამალი ქონდათ. თვითონ ერისთავი თავის სასახლეში აჭრევინებდა. ვარციხეს ერისთავს სახლები მიუჩინეს, მაგრამ არ ისურვა, რადგანაც ნაზდის კარვები ქონდა საკმაოთ წამოღებული ჯარისთვის და ერთიც დიახ დიდი და ძვირფასი ნაზდის კარავი სარკმლებიანი თავისთვის და თითონაც იქ მოისვენა შვილებთან ერთათ. ერისთავის ჯარს თავისი ხარჯი ჰქონდა, მაგრამ მეფეც აძლევდა. ერისთავი კი შვილებიანათ ყოველ დღე მეფის იჯრაზე იყო და მხოლოდ შემდეგ ბრუნდებოდა ხოლმე ბინაზე. ოცი დღე ამ ღზინსა და შექცევაში იყვნენ. ერთ ღამეს შეკრიბა მეფემ საიდუმლო კარის კაცები და გამოუტყდა: „ვერ ხედავთ, რა სიფრთხილით გვეკიდება ერისთავიო. მაგის გული არ გასწორდება, კიდევ ბევრს ცუდს შეგვამთხვევს და დრო არის, ქვეყნის მოლატეს ახლავე საკანონო მოვახდევინოთო. დიდ ხანს ითათბირეს კარის კაცებმა, მაგრამ ერთმანეთს ვერ დაეთანხმნენ. არჩილ ბატონიშვილი ბრძანებდა, მე გიორგის მიმაჩემეთ, რადგანაც დიდი ვაჟკაცია და სხვა თქვენ იცითო. პაპუნა წერეთელი ურჩევდა, რომ ოთია და ივანე მესხიც მოეწვიათ. ბერი წულუკიძე და ზურაბ მიქელაძე ამბობდნენ: ხელცარიელი არც ისინი დაგვრჩებიან, ერისთავის ჯარი ხელს გამოიღებს და ბევრი სისხლი დაიღვრებაო. თამაზა მესხი შებმას თხოულობდა. მამუკა მდივანი წინააღმდეგი იყო. ბოლოს წამოდგა პაპუ-

– 37 –

ჩა აბულაძე და მოახსენა მეფეს: ხედავთ, ბატონო მეფე, რომ ამგვარი რჩევით არა გამოდის რა. თუ არ გამირისხდებით, მე მაქვს საიდუმლოთ ცოტა რამ მოსახსენებელი და თუ მოგეწონოსთ, მე მომანდეთ მისი ასრულებათ. მეფე დათანხმდა. დაიშალა დარბაზი და დარჩნენ მარტო ორი: მეფე და პაპუჩა აბულაძე.

მეორე დღეს დილით ადრე მეფე გაბძანდა და სეირნობა დაიწყო; ცოტ-ცოტათ ერისთავის ბინისკენ იწია. ერისთავმა რომ დაინახა, მაშინვე მივიდა, თაყვანი სცა და მოახსენა: ასე ადრე რათ აბძანებულხართო? როგორც მონადირე, კურდღლობას ვარ დაჩვეული. აგერ ოცი დღეა, აღარ მინადირნია; დღეს სურვილმა ამიყოლია და აღარ დამეძინა, ბრძანა მეფემ. ერისთავი ნადირობის დიდი მოყვარული იყო და კურდღლობაზე რომ სიტყვა ჩამოვარდა, გამხიარულდა. მეფემ ბრძანა, მოდი, ერთი ვენათო: დღეს გავიდეთ გეგუთს, იაშვილისას, სალამოს იქ ვიკურდღლოთ, ხვალ დილით ჩემი კურძულები ბევრ სეირს გვიჩვენებენ. იქიდან ქუთაისამდე კარგი სანადირო ადგილი არისო. ჯერ ხომ შენ არ გინახავს ბროწეულას კურდღლები, თუ რა ცქვიტნი არიანო. თქმა და ასრულება ერთი იყო, განაძრახა პაპუნა წერეთელი და წინდაწინ გაგზავნა იაშვილისას. მეფეც მალე მიბრძანდა სანაოზე. რადგან ეს რიონი მეფის სახლის წინ მიმდინარეობდა. ნავით უნდა გასულიყვენ. პირველათ მეფე გაბრძან-

– 38 –

და, მთლათ მისი ხლებულებიც გაიკრიფენ. მეფე მაშინვე იაშვილისას წაბრძანდა. შემდეგ როსტომ და შვიდი მისი შვილები და რვა აზნაური, რომელთაც ბატონების თოფები ეჭირათ, ჩასხდენ ნავში და გავიდენ გაღმა. პაპუნამ მენავეებს მიაძახა ჩქარა, აბა, თუ გიყვარდეთ! ბატონი მეფე, სანამ ერისთავი არ მიბძანდება, მანამ სადილს არ მიირთმევს. პირველათ ცხენები მოართვით ერისთავებს და შემდეგ ჯარის გამოყვანასაც ნულარ დაავგიანებთო. მენავეებმა ნავი გააქანეს, ატაკეს ჯილეს და გადააბრუნეს. მენავეები გადაცვინდენ წყალში და როგორც კარგი მცურავები ყვინთვით წავიდენ, ზოგმა კმედოს ცურვით მიმართა და ზედ ჩამოკიდებულ ხის ფესვებს დაეკიდა. შეხედეს, რომ ნავიც დაილუპა და მენავეებიც დაიხრჩვენ. აბულაძემ დაუძახა ერისთავის ჯარს: ქუთაისზე მოიარეთო; ერისთავს კი ასე მოახსენა, რომ თქვენთვის ცხენები უნდა დავიბართო. რამოდენსამე ხანს შემდეგ მოუვიდათ იაშვილიდან ცხენები. შეჯდენ და წავიდენ. ერისთავს ეგონა, რომ, ან მეფის საჯდომ ცხენს გამოუგზავნიდენ და ან სახუცისას მაინც. მაგრამ რომ ვერ ხედავს, არ მოსწონს პატივისცემა და ფიქრობს, ვაი თუ მიპირებდენ რამეს, მაგრამ კათალიკოზი ბარძიმს როგორ უღალატებდაო. ამ მოგზაურობაში ძალიან დიდი ხის წვეროდან სკვინჩამ დასძახა. გიორგიმ თოფი მოთხოვა თავის აზნაურს, ესროლა ცხენ-და-ცხენ, თავი მოწყვიტა და სიცილით თქვა:

ყოველი ჩემი მტრისათვის ასე მექნასო. როსტომ ერისთავი ფიქრებისაგან იყო წალეზული და ხმას არ იღებდა. იაშვილისას რომ მივიდნენ, გადახტენ. ჭიმკარში შესვლისათანავე მიეგებათ რამდენიმე კაცი, ვითომ პატივისსაცემლათ, ერისთავებმა გამარჯვება უბძანეს და მიმართეს მეფისაკენ. ისინი უკან მოექცენ და მოულოდნელათ თითოს ოთხ-ოთხი კაცი ეცა. ესენი წინათვე არჩეულები იყვენ, როგორც მარჯვე და ღონიერები. როსტომი სხვა შვილებით მალე დაიმორჩილეს, გიორგი კი გაუძალდათ. ორი კაცი ცალი ხელით დასცა. ერთ მათგანს ჯიმშელა ორჯონიკიძეს, რომელიც იკვებდა გიორგიზე მე მომხმარე რათ მეჭირვებო, დაჰკრა ხანჯალი და შუა გააპო. შეუტია მეფეს. მეფე შუა ეზოში იჯდა. გიორგის ორი ახოვანი კაცი ზურგზე მოეკიდა, სხვებმა მკლავში ტაცეს ხელი, მაგრამ მაინც ვერ შეაჩერეს, თრევით წაიღო ისინი და მიუახლოვდა მეფეს. მაგრამ მეფემ შეხედა მრისხანეთ, ადგომა და იმ ადგილის გადანაცვლება არ იკადრა. ამ დროს მოეშველენ ჯარის კაცები და დაურთეს თავში თოფის დუმები; მაგრამ მაინც ვერა დააკლეს რა, სანამ ერთმა მათგანმა ჩახმახი არ დაკრა თოფის. ჩახმახის ვერძი ტვინში ჩავიდა და მაშინ კი წაიქცა. მივარდა თეიმურაზა ორჯონიკიძე ძმის სისხლის ამოსაღებათ და დანით ამოკუჭა თვალები. როსტომი, მეთოდი, ცაგუნი, კუხნიტი, გივი, ბარძიმი და სვიმონ თოკებით შეკრულნი ხედავდნენ გიორგის თვალების ამოჭრას

და თვითონაც იმავე სატანჯველს მოელოდნენ. ახლა სხვებსაც მიყვეს ხელი. პირველათ როსტომი დააწვინეს გულადმა, ბევრი აცოდვილეს და მაშინ თითონვე ურჩია თვალის კილოები ჩამჭერით და მერე თავისით გადმოცვინდებიან თვალის კაკლებიო, და მართლათაც სხვებს უფრო ადვილათ მოთხარეს თვალები.

ეს ამბავი რომ მოხდა, მეფე შეტრიალდა სახლში და გარეთ აღარ გამობრძანებულა. იახლა შიგ სარდალი წერეთელი და მეფე რომ შეწუხებული ნახა თვალცრემლიანი, გაკვირვებულმა მოახსენა: თუ მაგრე სანანებლათ დაგრჩებოდათ, ნეტავი არ დაგესაჯათ ის ცოდვისშვილებიო. მეფემ წყენით ბრძანა: „მებრალემა კაცი და დავსაჯე კი ღვთისა და ქვეყნის ორგული მოღალატე,“ – კიდევ ეგ არის მეფეო – კადრებს სარდალი. განა არ მოგეხსენებათ, რა კაცია როსტომ ერისთავი, ეგ გულს ვერაოდეს ვერ გაიწმენდა და, თუ ოდესმე შეიძლებდა, იმას რაც დღე დღეს დაადგა, ჩვენვე დაგვაყენებ-

და. „კი მაგრამ შვილები?“ – კითხავს მეფე. – შვილები უარესიც იქნებოდნენ. ეკალზე ვარდი ვის უნახავს? მაგის ნაშიერი არ უნდა დარჩეს. ფიცი რომ არ დაგედვათ, უმჯობესი იყო ყველასთვის თავი დაგვეყრევინებია; ამ შვიდ შვილს გარდა კიდევ ყავს სხვა შვილებიც საშუალო ცოლის ხელში და ნუდარც იმათ დავტოვებთ თვალდაუთხრელათ. დრო არის გავგზავნოთ ჯარი რაჭას, ავიკლოთ მაგის სახლკა-

– 41 –

რობა და დავანახოთ ქვეყანას, თუ რა დღე მოელის თქვენს მტერს და ორგულსო. მეფე დიდხანს ყოყმობდა, მაგრამ წერეთელი აღარ მოეშვა და მოახსენა: მაგისი ცოდვა ჩემ კისერზე იყოსო! მაშინ უბრძანა მეფემ: „მიჩუქებია შენთვის, როგორც გინდოდეს, ისე მოეპყარო“. თვითონ ხანდაუყოვნებლათ შებრძანდა ცხენზე და იმ დღესვე გაეშურა ქუთაისისაკენ. დარჩა იქ პაპუნა წერეთელი მისიანებით და გაიმართა ლხინი. იმდღერიან, ივსებენ ღვინით ყანწებს, მიდიან და ულოცავენ სარდალს: ღმერთმა ყოველთვის ასე გაგამარჯვებოს ქვეყნის ორგულზე და თქვენ მტერზეო. პაპუნა ამბობს: ახლა დამიფარცხოს ჩემი ხვადაბუნებო. სადილს ვახშამიც მოაბეს დიდი განცხრომით. ერისთავები კი ხელშეკრულები ეყარენ გარეთ ეზოში. ეს დრო დეკემბრის თვის მეორე დღე იყო. დაღამების დროს დაიწყო თოვაქარიშხალი, მაგრამ ვინ გაბედავდა, რომ დასჯილებისთვის შემწეობა აღმოეჩინა. როსტომ ერისთავს ერთი ძაღლი ყავდა, რომელიც მოართვა ალი ენგიჩარმა. ის ძაღლი, როგორც სიდიდით, ისე გონიერებითაც შესანიშნავი იყო. არასოდეს არ შორდებოდა პატრონს და ახლაც ფეხთით მიუწვა. შუაღამე გადასული იყო, წერეთელი ისევ სუფრაზე იჯდა. მზიარულების გამო ღვინო მოკიდებოდა. ძაღლის ყმუილი რომ შემოესმა, იკითხა: ეს რა ამბავიაო? მერიქიფემ მოახსენა, ერისთავების მოტირალი გახლავსო. ბძანა და მაშინვე მოაკვლევინა ის გულ-

– 42 –

შემატკვივარი ძაღლიც. მეორე დილით პაპუნა ადრე გამოვიდა გარეთ, გადახედა და დაინახა, რომ ერისთავები ეზოშივე ეყარენ თოვლში, მაგრამ ნაბდები კი ჰქონდათ გადაფარებული და რომ დაინახა, იკითხა, ეს ვის უქნიაო. მოახსენეს ქაიხოსრო აგიაშვილმა ნამალავათო. ერთმა ჯარის კაცთაგანმა სიცილით მოახსენა წერეთელს: წუხელის კარგი მხეცები ვინადირეთ და მოსამკვლელოც ერგებათ: კიკნაძეს, ორჯონიკიძეს, დევდარიანს და ცოტა გურგენიძესაცაო.

როსტომმა მოკრა ყური მათ ლაპარაკს და თქვა:

„ცუდრუ-

კეობდენ ჩემზედა ყოველნი მტერნი ჩემნი და იტყოდენ ჩემთვის ბოროტსო“. მერე მიუბრუნდა შვილებს: „შვილებო, ღვთის განგებას ვერავინ აცდება. ყოველივე ღირსეულათ მოგვეგო, ნუ ვიტყვით ძვირსა და საყვედურსო. ავიტანოთ ეს სასჯელი ისე, როგორც ეკადრებოდეს ჩვენს ოჯახს“. ჭემმარიტათო, მიუგეს შვილებმა. ჩვენი სულმოკლეობით ნუ გავახარებთ მტრებსო. მართლაც ვერც ერთისაგან ვერ გაიგონებდით ვერც კვნესას და ვერც საყვედურს ვისმეზე. ეს დიდი კაცები, ბრწყინვალე ტანისამოსებით და სხვა-და-სხვა ძვირფას ფარჩებით შემკულნი, ეყარენ თოვლში და მაინც მედიდურობა ეტყობოდათ. ხმას არ იღებდენ; მხოლოთ მოხუცი როსტომ კი აიტანა სინანულმა და მისი ბოხი ხმით წამოიძახა: დიდებულო რუსთველო ლხინში ძლიერი ჭირშიაც მანუგეშებელი ხარ. ტყუილათ არ გითქვამს:

– 43 –

„ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი;

მისგან გასწორდეს ყოველნი, სუსტი და ძალ-გულოვანი ბოლოს შეყარნეს მიწამან ერთად მოყმე და მხცოვანი და სჯობს სიცოცხლესა ნამრახსა სიკვდილი სახელოვანი“.

მაგრამ, ვაი, რომ სახელოვანათ ვეღარ ვკვდებით – დაამატა ამოსკვნით. არა, ბატონო, დიახაც სახელოვანათ ვკვდებით – გააწყვეტია მეთოდემ. დიდებულმა მეფემ, რომელმაც სტამბოლი შეადრწუნა, პირდაპირობა რომ ვეღარ გაგვიბედა, ღალატით დაგვიმორჩილაო. სირცხვილი მისი და არა ჩვენი. ქვეყნის დასაბამიდან დასასრულამდე სულ ერთი კანონი ბრუნავს: „იყვენ და აღარ არიან, ვართ და აღარ ვიქნებით. იქნებიან და აღარ იქნებიან“. ამით დაასრულეს საუბარი და გაჩუმდენ. როსტომმა პირჯვარი გამოისახა და დაფიქრდა. წარმოუდგა მას მის ბარაკონში დილაობით სხვა-და-სხვა ფრინველების ხორცზე ბრძოლა და მისი ირმების ბღავილი, როდესაც ჩვეულებისამებრ მარილს ითხოვდენ. გაიხსენა თავისი შემკობილი ცხვრები და გულში სევდამ გაუალა. მოაგონდა ნებიერს რომ დაკლავდენ ხოლმე ყოველ დილობით, გაატყავებდენ და მიუმვებდენ ზედ სხვა-და-სხვა მემძორე ფრინველებს,

მიცვინდებოდენ ზედ ქორები, მიმინოები, შევარდენები, სონღულოები, ორბები, სვავეები, ყვავეები, კაჭკაჭები და სხვანი. ჰქონდათ შფოთი ერთმანეთთან,

– 44 –

მეტადრე თოვლის დროს. მაგრამ ბოლოს, როდესაც გამოიყვანდენ არწივებს, მაჩხუბარი ფრინველები შიშით მიიფანტ-მოიფანტებოდენ. აი, რა ყოფილა ჩვენი ცხოვრება და აქამდის არ ვიცოდით. ყველგან შფოთი და ძალმომრეობაა. ყოველ კაცი ცრუ არს და ცდება, მხოლოდ შენ ხარ უტყუარი და შეუცდომელი, მაღალო ღმერთო. ცანი და ქვეყანანი წახდენ, მხოლოდ სიტყვანი შენი არა. სად მე და სად მეფე სოლომონ? მიეცით კეისრისა კეისარსაო. რატომ არ ვჯერდებოდი ჩემს ყოფა-ქონებასო. სად არიან ახლა ჩემი ბარაკონის სასახლე, ამბრალაური ხიდის კარის კოშკები, სევას სასახლე, ონში ციხე-სასახლე და ქალაქი. სხვა სიმდიდრესთან ოთხმოც მეწველ შინაურ ირმებს რომ ველარ ვნახავ. ესენი ამიერიდან ყველა სიზმარივით გაქრებიან. ვინდა გამაგონებს ჩვეულებრივ ლხინს და შეწყობილ ძლის პირებს. გაიტაცა ისევ სოფლურმა ძრახვამ, გაიღვიძა ისევ მის გულში ძველებურმა მედიდურობამ, მით უფრო რომ იქვე იმდროს მისმა შვილმა გიორგიმ სული დალია და წარმოთქვა შეჩვენება: ში, ყოვლად ძლიერო მაღალო ღმერთო, სადაცა დაიქცა სისხლი თვალთა ჩემთა და ძეთა ჩემთა, აღმოფხარი ქვეყანა იგი და მიეც ნიავ-ქარსა გასაფანტველათ ჰაერთა შინა. ში, ყოვლის შემძლებელო, გარს შემოუწერელი უფლებითა ღმერთო, მოკითხე სისხლი ჩემი და შვილთა ჩემთა მეფე სოლომონს, კათალიკოსს იოსებს და არჩილ ბატონიშვილს. მიაგე სა-

– 45 –

მაგიერო შურისმაძიებელთა ჩემთა პაპუნა წერეთელს, პაატა აბაშიძეს, ზურაბ მიქელაძეს, ბერ წულუკიძეს, ბერ ლორთქიფანიძეს, ოტია ჩხეიძეს, თამაზა მესხს, მამუკა მდივანს, თანდარუხ იოსელიანს, ქაიხოსრო და პაპუჩა აბულაძეებს. შეაჩვენე და აღმოფხარ მათი სახლ-კარი და გასწყვიტე სახსენებელი მათი უკუნისამდე. წერეთელმა გაიგონა ეს წყევა და შეუტია: – აღარ იშლი? გინდა დასძინო უსჯულოება უსჯულოებასაზედაო? შენს სახლში საღვთო-წერილი იბეჭდება და როგორ არ წაიკითხე, თუ რას გვიწერს ყოვლის შემძლებელი: „დაემორჩილენით უფალთა თქვენთაო“. შენზეა ნათქვამი: „ხნარცი თხარა და აღმოკვეთა და შთავარდა მთხრებლსა მას შინაო“. წერეთელო, მართალს ამბობ, მაგრამ არ მეგონა, თუ საღვთო-წერილი იცოდი და ნურც იმას დაივიწყებ, რომ, „ნურცა უფალნი განირისხებენ მონათა თვისთაო“. ნუ გიხარია, შენც ეს დღე მოგელის წერეთელო, მეფეს ფრთებს აკვეც, გინდა დიდებულები ჩამოაშორო და შენთვის კი ყოველივე მოაგვარო. შეგშურდა ჩემი ციხე-ქალაქები და მონასტრები? ახლა კი იშოვი. მაგრამ ნუ დაივიწყებ.

რა გზითაც მიგიდიეს, იმ გზითვე გაგეძევის. ახლა კი ძლევა-მოსილო, როგორც დამორჩილებულს ერთი თხოვნა ამისრულე. შემავედრე მეფეს, რომ ასე ნუ გვტანჯავს და თავები დაგვაყრევინოსო. წერეთელმა აღუთქვა, მაგრამ წავიდა მხოლოთ, მიტომ რომ რაჭაში ჯარი გაეგზავნა და ერისთავის ოჯახობა აეკლო.

– 46 –

ამ დროს მოვიდა იაშვილის მოურავი ბუჭუა გრიგოლაშვილი. ის ორი კვირის წინეთ სადღაც ყოფილიყო წასული. რომ დაბრუნდა და მის ბატონის სახლში ეს ამბავი ნახა, ცეცხლი მოეკიდა და უსაყვედურა ბატონს: რა გიქნია ეს, რომ შენი სახლი გოლგოთათ გაგიხდიაო. რატომ არ დაამშვიდეთ ბატონი მეფე და მის დიდებულ სახელს ნიშანი დაადევითო. ან ახლა რატომ არ უპატრონებთ ამ საბრალოებს? მივიდა თითონ, გაუხსნა ხელები დასჯილებს, წამოაყენა, მოკიდა ხელი, წაიყვანა და სახტრის უკან საქალებოში შეიყვანა, რადგანაც შიშით მათ სახლში შეშვებას ვერავინ ბედავდა. იქ მოასვენა. მკვდარი გიორგიც იქვე დაასაფლავა. ამ დროს იაშვილი სხვაგან წავიდა, რომ ბრალი საკუთრათ მის მოურავს დადებოდა და რისხვა თავიდან აეშორებია. მთელი ღამის ნაწვალეებმა ერისთავებმა საქალებოში სული მოითქვეს და ძლის პირებით ევედრებოდენ უფალს. როსტომ ერისთავის უცნაური ბოხი ხმა გულ-საკლავათ გამოისმოდა. ბუჭუა წავიდა მეფესთან, შამოიხსნა ხმალი და ყოველი იარაღი დაუწყო მეფესწინ. მეფე ბუჭუას იცნობდა, როგორც კარგ სახელოვან ვაჟკაცს და ჰკითხა, რა დაგიშავებია, ბიჭოო? მოახსენა: თვალდათხრილი ერისთავები ეკლესიის გადახურულში შევიყვანე და მკვდარიც იქვე დავმარხეო. ჩემმა ბატონმა სიკვდილი მომინდომა ამისათვის. მეც ვიცი, რომ ღირსი ვარ სიკვდილის და ახლა თქვენ გადამახდები-

– 47 –

ნეთო. მეფემ უბძანა, „ადექი, კარგი გიქნიაო. სამართალი გაუსწორდა, საკანონო მოხდილი აქვსთ და, მეტი რაღა ეჭირვებათო“. დაუბრუნა იარაღი და გაისტუმრა. ეს რომ ქაიხოსრო აგიაშვილმა გაიგო, მაშინვე გაუგზავნა ერისთავებს მომკითხავი, ტანისამოსები გაატანა და გადაიყვანა თავის სახლში. ერისთავებს ყმა და მამული ჩამოერთვათ, რაჭაში დაბრუნების ნება აღარ მიეცათ და დიდხანს სხვის კარზე ცხოვრებდენ; თვითონ როსტომ ერისთავი პაპუნა წერეთელმა საჩხერეს გაგზავნა და მეთოდე სვიმონ კანდელაკმა გადაიყვანა თავის სახლში და იქ ემსახურებოდა ერისთავს, სანამ ორ წელს შემდეგ

ქართლ-კახეთის მეფემ ირაკლიმ არ მიიწვია თავის-
თავთან და თვითონ მასპინძელიც თან იახლა.

სარდლის გაგზავნილმა ჯარმა ბრძანებისამებრ
პირველათ ანტონი მონახა და ყარაულები დააყენეს.
დედა მისი, როსტომის ცოლი, იაშვილის წანართ-
მევი, ეზოში ფეხით ათრიეს და საბრალო მუცელს
გადაყვა. შემდეგ შეესიენ ოჯახს, ააოხრეს, აიკლეს,
ციხეები ლაღუმებით დაამტვრიეს, დაიჭირეს ნიშა
ირემი ქორბუდიანი. ის იყო ჩერქეზ ბატონის გა-
მოგზავნილი. ძლიერ დიდი იყო. შეუკრეს ფეხები
და წააქციეს დასაკლავათ. ამ დროს მოვიდა ხიტუა
გავაშელაშვილი. ის იყო მეჯოგეთ უხუცესი. ბა-
ტონის შემთხვევა არ იცოდა და რომ დაინახა, ნიშა
ირემს კლავენო, დაიყვირა: ვინ უბედავს ბატონს ამ
საქმესო? მივარდა, მისი ხელთსაჭერი დიდი თავ-

– 48 –

სხვილი რკინის ჯოხი დაჰკრა თავში თემურაზა დე-
ვდარიანს და ტვინი ამოასხმევია. მიცვინდენ ჯარის
კაცები და საწყალი ხიტუა ნაკუწ-ნაკუწათ აიღეს.
ააოხრეს იქაურობა, გადაწვეს, გადაბუგეს და გამო-
ემგზავრენ ქუთაისისაკენ. პატარა ანტონიც თან წა-
მოიყვანეს მისი ძიძებიანათ. ქუთაისში რომ მივი-
დენ, სახუცესმა პატარა ანტონის თვალების დათ-
ხრაც ბძანა, მაგრამ პატარა მეფის ასულმა ელენემ
ანტონს თვალი მოკრა, მიიკრა გულში და აღარავის
ანებებდა; იმ დღიდან მეფის სასახლეში იზდებოდა.
მაგრამ პაპუნამ მაინც საიდუმლოთ გააძრახა მსახუ-
რები. ერთხელ ბურთი ჩაუგდეს ანტონს გახურებულ
თორნეში და რომ გადიხედა ბავშმა, იმდენხანს გაა-
ჩერეს ძალათი და აყურებიეს, სანამ თვალები არ
გაუფუჭდა. ამას ყველაფერს, როგორც მეფეს, ისე
მის ასულსაც უმაღლავდენ. ბოლოს თვალ-დამდგარი
და ავათმყოფი ყმაწვილი ჩააბარეს ძიძებს და მათ-
თან რაჭაში გაისტუმრეს.

იოსებ ქათალიკოზმა რომ შეიტყო გაენათში
ერისთავების თვალების დათხრა, შეიცხადა, გადმოვა-
რდა ტახტიდან, დაეცა მიწაზე, წაიშინა თავპირში
ხელები და წვერ-ულვაში დაიგლიჯა. შეიმოსა ძა-
ძით და გაცხარებული მიეჭრა მეფეს ქუთაისს. მე-
ფემ თვალცრემლიანი ქათალიკოსი რომ დაინახა,
მიაყვირა, რა ამბავია, ქათალიკოსოვო? მე დღეს ქა-
თალიკოსი აღარ ვარ – მიუგო მან, არამედ იუდა
ისკარიოტელი, ჭემმარიტების გამცემელი. მეფეო, რათ

– 49 –

შეურაცხეავ ან შენი მეფობა და ან თვით სამეფო?
სად არის შენი აღთქმა და რათ გამატეხინე ფიცი მე
ცოდვილს! მეფემ შეიკრა წარბები და მდაბალი ხმით

ბძანა: „მე დიაღაც ავასრულე ჩემი სიტყვაო“. როგორც აღვითქვი, სიკვდილით არ მომიკლავს და სარაკოთაც მოვექეციო. – არა, ბატონო მეფევ, ღმერთთან სიტყვის ჭახრაკობა გამოსადეგი არ არის: ოსმალეთის მხედრობა განდევნე და ერთი თავადის დამორჩილება როგორ გაგიჭირდა. რათ ჩამაგდე საფრთხეში? რა პასუხი ვაგო უკანასკნელ განსჯის დროს? შემცდარი ხარ, ქათალიკოსო. ერისთავების თვალების დათხრა გაშფოთებს და იმას კი ივიწყებ, რომ თვით იმ ერისთავს უნდოდა საქრისტიანოს სამეფოს თვალების დათხრაო“ – უპასუხა მეფემ და გადახედა დარბაისლებს. ისინი თავჩალუნულნი იდგენ შეწუხებული, ხმას არავინ იღებდა, მეფესაც სახეზე მწუხარება დაეტყო. სიჩუმეს შემდეგ ხმის კანკალით წამოიძახა ისევ ქათალიკოსმა: მეფეო, შეჩვენებული იყოს შენი მეფობა, უკეთუ მეც არ გამასწორო ერისთავთან და თვალეები არ დამთხარო. კარის კაცები აშფოთდენ. მეფემ ზურგი მიაქცია ქათალიკოსს, გაბრუნდა. ქათალიკოში კი თითქმის გონება დაკარგული გავარდა გარეთ და წავიდა გაენათისკენ. უბძანა კრებულს მეორე დღეს წირვის მომზადება, შევიდა ეკლესიაში. უბძანა არქიელს კათედრაზე შემოსვა, თვითონ შიგნით შეიმოსა. არხიდიაკონს მისცა დაწერილი ქალაღი და უბრძანა,

– 50 –

რაც წერია, არ შეცვალო. გამოვიდა შემოსილი, შევიდა კათედრაზე: მიართვეს ჯვარის სამთლები და ააპყრო ხელები. უკმიეს. დიაკონმა დაიძახა: უფლისა მიმართ ვილოცოთო. არხიდიაკონმა გადანაცემ ქალაღში ამოიკითხა: არა ბრწყინევედის ნათელი შენი წინაშე კაცთა და არცა იხილონ საქმენი შენნი კეთილნი და არცა ადიდე შენ მამა ზეციერი ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდეო. ამ სიტყვაზე ქათალიკოსმა თითონვე დაამხო ჯვარის სამთლები და გადასცა. კიდევ დაიძახა დიაკონმა: უფლისა მიმართ ვილოცოთ. არხიდიაკონმაც ღაღად ყო: არა დაგადგა თავსა შენსა გვირგვინი პატიოსნის ცხოვრების, არა თხოვე და არცა მოგცა შენ ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდეო. მოიხადა და ამ გვარათ განიძარცვა ყოველივე სამღვდელთმთავრო წირვის შესამოსელი. ყოველ გახდის დროს არხიდიაკონი ბძანებისაებრ მისისა იძახოდა: არა ღირს არსო. ფერმიხდილი ჩამოვიდა ქათალიკოსი კათედრიდან, შევიდა საკურთხეველში, ემთხვია ტრაპეზს, გამოვიდა, მივიდა ხახულის ღვთის მშობლის ხატის წინ, დაიჩოქა და ტირილით დაემხო. იმ დღიდან აღარც უწირავს. თავს უღირსათ ხდიდა და იყო მარად სინანულში.

(დასასრული)